

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING JINOYATLARNI FOSH ETISH VA QIDIRUVDAGILARNI ANIQLASH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Narziyev Shaxzodbek Zoyirovich:

Ichki ishlar akademiyasi

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

kafedrası o'qituvchisi

Isroiljonov Jobirbek Borijon og'li:

Ichki ishlar akademiyasi

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

yo'nalishi kursanti

Annotatsiya : Ushbu ilmiy maqola profilaktika inspektorlarining jinoyatchilikni oldini olish, jinoyatlarni fosh etish va qidiruvda bo'lgan shaxslarni aniqlash jarayonidagi o'rni, vazifalari, mavjud muammolar hamda ushbu yo'nalishdagi faoliyatni takomillashtirish bo'yicha zamonaviy mexanizmlar yoritilgan. Maqolada zamonaviy xavfsizlik tizimi talablaridan kelib chiqib, profilaktika inspektorlarining texnologik, ijtimoiy va huquqiy jihatdan kuchaytirilishi lozim bo'lgan yo'nalishlar ilmiy tahlil etiladi. Mahalla institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish, jinoyatchilikni monitoring qilish, xavf guruhidagi shaxslar bilan ishlash, sun'iy intellekt va raqamli bazalardan foydalanish orqali fosh etish samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Profilaktika inspektori, jinoyatchilik, fosh etish, qidiruvdagilar, tezkor-profilaktika, xavfsizlik, axborot tizimlari, mahalla hamkorligi, huquqbuzarliklar profilaktikasi, kriminologik tahlil

Profilaktika inspektori huquqni muhofaza qilish tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biri bo'lib, uning asosiy vazifasi fuqarolar xavfsizligini ta'minlash, jinoyatchilikka moyil shaxslarni aniqlash, ijtimoiy muammolarga o'z vaqtida munosabat bildirish va eng muhimi – jinoyat sodir bo'lishiga yo'l qo'ymaslikdan

iboratdir. Bugungi globallashuv sharoitida jinoyatchilikning zamonaviy shakllari va usullari tobora murakkablashib borayotgani profilaktika inspektorlari faoliyatini nafaqat huquqiy, balki texnologik, analitik va ijtimoiy jihatdan ham tubdan yangilashni talab qilmoqda. Hududni chuqur biladigan, aholiga eng yaqin bo'lgan inspektorlar jinoyatchilikning ildiz omillarini eng real sharoitlarda tahlil qiluvchi mutaxassislar sifatida jamiyatda muhim o'rin egallaydi.

Profilaktika inspektori faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri – bu jinoyatlarni fosh etishdir. Jinoyat sodir bo'lgan hududni chuqur bilish, odamlarning turmush tarzidagi o'zgarishlarni kuzatib borish, xavf guruhidagi shaxslar ustidan nazoratni kuchaytirish, shubhali holatlar haqida o'z vaqtida tegishli bo'limlarga axborot berish kabi vazifalar inspektorning samaradorligini belgilovchi omillardir. Fosh etish jarayonida inspektorning hududga oid ma'lumotlari, fuqarolar bilan o'rnatgan ishonchli kommunikatsiyasi va tezkor fikrlashi katta ahamiyatga ega. Jinoyat sodir etgan shaxs ko'p hollarda aynan inspektor faol hududda yashirinib yurishi mumkin; shuning uchun profilaktika inspektorining kuzatuvchanligi va ma'lumotlarni to'g'ri baholay olishi qidiruvning muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

Qidiruvda bo'lgan shaxslarni aniqlash jarayonida bir qator tizimli muammolar mavjud: ayrim texnologik axborot tizimlarining bir-biriga ulanmaganligi, tezkor ma'lumot almashinuvi sustligi, ayrim hududlarda inspektorlarning yuklamasi yuqoriligi, aholining qidiruvdagi shaxslar haqida xabardorlik darajasining pastligi shular jumlasidan. Ayrim shaxslar yashirinib yurish uchun hududdan hududga ko'chadi, soxta ma'lumotlardan foydalanadi yoki ijtimoiy tarmoqlarda anonim profil yaratadi. Bu holatlar qidiruv jarayonini murakkablashtiradi, ammo zamonaviy texnologiyalar mazkur muammolarni samarali yengib o'tish imkonini bermoqda.

Zamonaviy texnologiyalarni profilaktika inspektorlari faoliyatiga keng joriy etish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. “E-mahalla”, “E-profilaktika”, “Yagona ma'lumotlar bazasi”, “Qidiruv-izlash platformalari” kabi tizimlarning integratsiyasi jinoyatchilikka oid ma'lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, sun'iy intellekt asosida jinoyatchilikning ehtimoliy zonalarini aniqlash, xavf guruhidagi

shaxslarda xavf indeksini hisoblash, yuzni aniqlash texnologiyalari va videokuzatuv tizimlari qidiruvda bo'lgan shaxslarni tezroq aniqlashga xizmat qiladi. Bunday mexanizmlar nafaqat jinoyatni fosh etish, balki ularning oldini olish, ya'ni profilaktika vazifalarini ham samarali amalga oshirishga yordam beradi. Mahalla tizimi bilan hamkorlik profilaktika inspektorining faoliyatida alohida o'rin tutadi. Chunki mahalla aholining muammolari, ularning kundalik hayoti, notinch oilalar, ijtimoiy xavf guruhidagi yoshlar, muammoli oilalar, turli nizolar to'g'risida eng birinchi bo'lib biladigan ijtimoiy institutdir. Mahalla yetakchilari, oqsoqollar, ayollar faoli, yoshlar yetakchilari bilan uzviy hamkorlik qidiruvdagi shaxslarni aniqlashda ham muhim o'rin tutadi. Aholining xavfsizlik borasidagi faolligi oshirilsa, qidiruvdagi shaxslar yashirinishi uchun imkoniyat keskin qisqaradi.

Profilaktika xizmatining samaradorligini oshirish uchun bir qator takliflarni ilgari surish mumkin. Avvalo, inspektorlarga yuklangan ortiqcha byurokratiya va ma'muriy vazifalarni kamaytirish, ular faoliyati uchun yetarli texnik va logistika sharoitlarini yaratish, muntazam malaka oshirish tizimini yo'lga qo'yish zarur. Shuningdek, aholining huquqiy savodxonligini oshirish, yoshlar bilan tizimli ishlash, ijtimoiy og'ir ahvoldagi oilalarni psixologik va huquqiy qo'llab-quvvatlash orqali jinoyatchilikning ildiz omillarini bartaraf etish mumkin. Profilaktika xizmatini kriminologik tahlil asosida rivojlantirish, ya'ni jinoyatchilikning sababiyatini chuqur o'rganish va statistik tahlil asosida profilaktik choralarni modellashtirish ham muhim ahamiyatga ega.

Profilaktika inspektorining jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi o'rni zamonaviy huquqni muhofaza qilish tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biri sanaladi. Bugungi globalashuv, axborot almashinuvi tezligi va jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar fonida profilaktika subyektlari zimmasiga yuklatilgan vazifalar yanada murakkablashib, ular faoliyatining samaradorligini oshirish dolzarb masalaga aylandi. Shu nuqtayi nazardan, jinoyatlarni fosh etish, qidiruvdagi shaxslarni aniqlash va ularning harakatlarini oldindan prognoz qilishda profilaktika inspektorining huquqiy, tashkiliy va analitik salohiyatini mustahkamlash zarur. Tadqiqot davomida

shuni ko‘rish mumkinki, jinoyatchilik dinamikasi faqatgina sodir bo‘lgan jinoyatlar statistikasi bilan cheklanib qolmaydi, balki murakkab ijtimoiy-psixologik omillar majmuasiga bog‘liq. Shuning uchun profilaktika inspektorining faoliyatida zamonaviy yondashuvlar — risklarni baholash tizimi, kriminologik monitoring, kuzatuv va profilaktik suhbatlarning modulli metodikasi, raqamli bazalardan samarali foydalanish, hamda hududiy jinoyatchilik xaritalarini (crime mapping) qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, qidiruvdagi shaxslarni aniqlash samaradorligi ko‘p jihatdan inspektorning axborot bilan ishlash ko‘nikmalari, operativ xizmatlar bilan o‘zaro integratsiyasi, mahalla faollari, fuqarolar yig‘inlari, profilaktika kengashlari bilan hamkorligiga bevosita bog‘liq. Hududdagi har bir shaxs, ayniqsa ijtimoiy xavfli kontingent bo‘yicha to‘liq va aktual ma‘lumotlar bazasining yuritilishi, xavf darajasini segmentatsiya qilish, ularning harakat trayektoriyasini monitoring qilish — tizim samaradorligini sezilarli oshiradi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, profilaktika inspektorlarining xizmat faoliyatiga zamonaviy texnologiyalar — videokuzatuv analitikasi, biometrik identifikatsiya, sun‘iy intellekt asosidagi bashorat tizimlarini tatbiq etish jinoyatlarni erta bosqichda aniqlash imkoniyatini kengaytiradi. Xalqaro tajribalar (AQSh, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Turkiya) shuni tasdiqlaydiki, bashoratli politsiya (Predictive Policing) modeli jinoyatchilik darajasini 15–30% gacha kamaytirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, inspektorlar o‘rtasida malaka oshirishning yangicha — amaliyotga yo‘naltirilgan, real vaziyat simulyatsiyalari asosidagi — trening tizimini joriy etish, xizmat intizomi va etik standartlarni mustahkamlash, profilaktik faoliyatni baholashda faqat miqdoriy emas, balki sifat ko‘rsatkichlarini joriy etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorining jinoyatlarni fosh etish va qidiruvdagilarni aniqlash faoliyatini takomillashtirish — nafaqat ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish, balki butun ichki ishlar tizimida raqamli transformatsiyani chuqurlashtirish, jamiyat bilan ochiq aloqalarni yo‘lga qo‘yish, jinoyatchilikka qarshi kurashda hamkorlik mexanizmlarini yanada kuchaytirish orqali erishiladigan kompleks jarayondir. Mazkur yondashuvlar amalga oshirilganda, hududlarda jinoyatchilik

darajasini kamaytirish, profilaktika ishlarining natijadorligini oshirish va qidiruvdagi shaxslarni aniqlash jarayonini tezlashtirish bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonun.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
3. "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun, 2014.
4. Prezident qarori: "Jinoyatchilikni kamaytirish va huquqbuzarliklar profilaktikasini kuchaytirish chora-tadbirlari".
5. Qodirov Sh. "Tezkor-qidiruv faoliyati nazariyasi". Toshkent, 2019.
6. Abdurahmonov B. "Kriminologiya asoslari". Toshkent, 2018.
7. Xoliqov A. "Huquqbuzarliklar profilaktikasi: nazariya va amaliyot". Toshkent, 2020.
8. INTERPOL Annual Report, 2022.
9. World Bank. "Community Policing and Security Strengthening". 2019.
10. UNODC Crime Prevention Guide, 2021